

Андреас Шпеер

1000 ГОДИНИ ФИЛОСОФИЯ

ДРУГ ПОГЛЕД КЪМ ФИЛОСОФИЯТА
НА „СРЕДНОВЕКОВИЕТО“

София, 2023

Преводът е направен по изданието:

Andreas Speer

1000 JAHRE PHILOSOPHIE

Ein anderer Blick auf die Philosophie des „Mittelalters“

Brill | mentis, 2023

Copyright © 2023, Andreas Speer

All rights reserved

© Издателство „Изток-Запад“, 2023

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Георги Каприев, превод, 2023

ISBN 978-619-01-1229-7

АНДРЕАС ШПЕЕР

1000 ГОДИНИ ФИЛОСОФИЯ

*Друг поглед към философията
на „средновековието“*

Превод от немски
Георги Каприев

Съдържание

Срещу клишето „средновековие“: друг тип история на философията (<i>Георги Каприев</i>)	7
Въведение	17
1. Парадокси на разказа за средновековието	21
2. Историографски градивни модули	43
3. Многоезична универсалност	87
4. Едно дълго хилядолетие	121
Вместо заключение	153
Библиография	157
Приложение	181

Срещу клишето „средновековие“: друг тип история на философията

„Тази книга ми е дълг“, заявява Андреас Шпеер, който е съвършено неслучайна фигура в съвременната философия и във философската медиевистика. Роден през 1957 г. в Дюселдорф, той завършва през 1982 г. философия, теология, класическа филология и изкуствознание в Бон, а през 1986 г. защитава пак там дисертацията си – своето иновативно изследване върху Бонавентура. От 1988 г. обвързва професионалната си кариера с Томас Институт на Кьолнския университет. След около тригодишна професура във Вюрцбург, той от 2004 г. е директор на института. Списъкът с публикации на Андреас Шпеер е много дълъг. Сред монографиите му особено дълъг живот имат изследванията му върху катедралата Сен Дени, върху разгръщането на *scientia naturalis* през XII в., върху Алберт Велики, изследванията му върху Тома от Аквино, средновековните университети и т.н. Той е издател и съиздател на авторитетни научни серии, ръководител и двигател на солидни академични дружества и мрежи, организатор на авторитетни форуми, между които Кьолнските медиевистки конференции, лектор в множество световни университети. Българската линия в неговата биография е съвсем не акцидентална. Той е съорганизатор на няколко международни фору-

ма, проведени тук, между които годишни колоквиуми на SIERM – Международното общество за изследване на средновековната философия, включително три летни школи на EGSAMP – Европейския висш колеж за антична и средновековна философия, създател на *Архив за средновековна философия и култура*, почетен доктор на СУ „Св. Климент Охридски“. Освен с не малкото си статии, публикувани в България, и съавторствата си с български автори, той е популярен и с българския превод на неговата монография от 2010 г. *Метафизичното мислене: крехка конвергенция* (2011, Изток-Запад).

Сега, от хоризонта на мощния си изследователски опит, Андреас Шпеер изпълнява своя дълг: работейки за преодоляване на незнанието, той пледира за меродавно разбиране за философията и нейната история с акцент върху дългото философско хилядолетие, предразсъдъчно-пейоративно именувано „средновековие“. Той сам отбелязва, че част от очертаваните от него нови перспективи вече имат определящо място в университетските философски учебни планове, които чувствително се различават от плановете по време на нашето студентство. Това, което скромно премълчава, е приносът, неговият собствен и на неговите съмишленици и съратници, за налагането на тези промени.

Адекватното изпълняване на споменатия дълг изисква решителното разчупване на историографската статика с нейните разделения по епохи на културата и философията, намерила образцов израз в понятието за средновековие, в „клишето средновековие“. Тази статика носи в себе си и вродените недъзи на модер-

ните социални и хуманитарни науки, възпрепятстващи системния подход към глобални процеси, сред които челни позиции заемат вървящите ръка за ръка националистическа и европоцентрична перспективи при формирането на модерните академични дисциплини през XIX век, оставащи вкаменено-валидни и до днес. Скъсването с разделението на епохи и освобождаването на изследването от нас философско хилядолетие от средновековието, настоява Шпеер, е част от постколониалния прочит в глобална перспектива, при което не бива да се забравя, че колониалният прочит е продукт на същото това хилядолетие.

Тук историческият елемент на философстването добива особена значимост. Той мотивира опълчването срещу представата за някаква наука, откъсната от останалото общество, от общите социални процеси. Сред тях именно възникват свързвания и възли, правещи невъзможно отделянето на някакво ядро научни съдържания от привидно контингентния исторически контекст. Питането за културните и епистемни процеси на рецепция и трансформация и съответните им форми на знание, показва Шпеер, предполага убеждението, че знанието има контексти, включващи се сред епистемните условия на знанието.

Намерението е не да се представи някаква поредна енциклопедична история на философията, а пътепоказател, който да сочи към многообразните нови изследователски перспективи, откриващи нов, понякога първопроходен поглед към едно разнолико хилядолетие, към разказването му в цялото негово разнообразие от различни гледни точки. Това предлага той на съвременните изследователи, отворени

за нови гледни точки, готови да се разделят с наследените предразсъдъци и любопитни за нови светове. Предлага им философски пътешествия около и през тези светове.

„Средновековието е измислица“, гласи една от базисните тези тук. С това то не се различава от другите сепарирани епохи. Разликата е там, че измислянето на средновековието от Франческо Петрарка и неговите приятели-хуманисти е от самото начало негативно конотирано. То се гледа като мъчително време на тежък обскурантизъм, откъсващо светлата античност от навярно още по-светлото ново време. Тази априорна присъда откъсва „средновековната“ философия от античните ѝ корени, с които постоянно се е чувствала свързана. Доколкото така формираното понятие се ограничава до латинския културен кръг, то я отскубва и от многообразните ѝ културни и езикови традиции.

На прогресисткия историографски наратив, ориентиран към модерния облик на философията, се подчиняват – съзнателно или несъзнавано – и много от стратегиите за защита на средновековната философия. От една страна това е препоръчването ѝ за „истинната философия“, противопоставяна на покъснатата загуба на „идеалния синтез“, от друга страна е извеждането на такива нейни дялове, които биха могли да се приемат за релевантни на съвременната философия или годни за съвместяване с нея. Обратно на това, Шпеер настоява за тълкуване на тази философия според собствената ѝ мяра, което именно е в състояние да генерира „привилегирована гледна точка“ към съвременните състояния на философията, културата и обществото.

Едно хилядолетие е твърде комплексно и многообразно, за да бъде разказвано от една перспектива и да се представя като хомогенно. На мястото на едната единствена линеарна перспектива, аргументира Шпеер, трябва да застане история без нормативен прогресистки наратив. Това означава да се работи с множествени темпоралности, което предполага избягване на дефинитивния ексклузивизъм. Два са подходите, които заслужават специално внимание: анализът на мрежите и изследването на констелациите.

Основен въпрос от тази перспектива е какво следва да се приема за философия. Споменатият дефинитивен ексклузивизъм изхвърля от нейния обхват цели сфери, каквито са например астрономията, астрологията, алхимията, минералогията и медицината. „Към тези науки се числи, разбира се, и теологията – и то даже в един превъзходен смисъл. Затова няма кой знае какъв смисъл да дефинираме философията в хилядолетието, което разглеждаме, в противопоставеност на теологията и да блендираме богословските дискурси като нефилософски.“ Това твърдение на Андреас Шпеер е емблематично за дълъг дебат сред изследователите от XX в. Прокарваното от предните поколения колеги радикално разделение между философията и теологията и чистофайническото дистанциране на философите от теологията и на богословите от философията бе разобличено от нашето поколение като анахронизъм, изтласкващ действителния лик на философията от дългото хилядолетие (а и не само от него) и в последна сметка фалшифициращ действителния ѝ характер.

Шпеер слага диагнозата, че формираният от вече няколко века философски канон, образцово обобщен от Юбервеговия *Очерк на историята на философията*, независимо от опитите за реанимирането му, е в режим на разпад. Разказването на историята на философията като прогресиращ събитиеен ход е с тежък уклон към едностранчивост. Излишното, невписващото се в схемата, се изключва. Действителната история на философията и науката е обаче широк спектър от алтернативни идеи и концептуални разломи, често появяващи се и действащи успоредно във времето. Този поглед предполага освен това разширяването на понятието за автор и деец в историята.

Мрежовият анализ предполага, че сред тях следва да се включат още интересът на дейците, както и интересът на кръга от адресати, от който да произтече необходимата – действителна или мнима – подкрепа. Между акатантите трябва да намерят законното си място ръкописи, книги, преводи, преподавателски и преводачески школи, библиотеки в университетите, манастирите, владетелските дворове, а също и на частни лица, скриптории и скриптори, а по късно печатари, поръчители и търговци. Така става видно едно динамично и плътно преплитане на отношения между лица, идеи, теории, проблеми, документи и институции „по такъв начин, че само анализът на тази взаимосвързаност, а не на неговите изолирани съставни части, прави възможно разбирането на философския принос и развитието на лицата, идеите и теориите“.

В ход е мислене, което се обявява против подвеждането на многообразието към някакъв централен корен. То е, напротив, отворено за разните разкло-

нения и кръстосвания и negliжира полагащите контурни линии. Това мислене се дистанцира от „средновековие“ като историческа категория, разобличава я като анахронизъм. Нещо повече: доказва, че тя е част от наративната стратегия за наместване на византийския, еврейския и арабския културни кръгове в западния историографски наратив. То апелира за обръщане към действителността, формирана от многоезичието, мултикултуралността и плурализма на философските понятия и концепции и се застъпва за една история на философията не само от перспективата на привидните или действителни центрове, но и от гледната точка на периферията.

Закономерно изниква въпросът върху какво стъпват претенциите и възможностите за взаимно разбиране, солидарното схващане на философските понятия и съгласуването помежду им. Отговорът на Шпеер е еднозначен: универсалността на разума. А философията е големият разказ за универсалността на разума. Универсалността на разума се доказва като неотменна и съществена характеристика, без която не може да бъде мислено и историческото и систематично многообразие на философията. Заедно с това се извеждат основните форми на тази универсалност: слаба и силна, заедно с което се извежда актуалността на дългото траене на основоположните отговори, които се дискутират във всеки конкретен контекст от въпроси и дебати. Пита се за конкретните, а не за абстрактните връзки, за събитията и процесите на обмен. Заедно с това вглеждането е не само в макроперспективата, а и в особените обрати, в алтернативните пространства, в представите за тях. Тази перспектива

разкрива един мрежови свят, система от мрежи, обхващащи в последна сметка множество поколения.

В предговора на книгата Андреас Шпеер заявява, че е получил много импулси за своите идеи от сътрудничките и сътрудниците, от докторантките и докторантите в Томас Институт, от гостуващите изследователки и изследователи, както и в хода на много международни проекти, работилници и конференции. Без колебание може да се твърди, че част от тези „подказвачи“ са и водещите български философски медиевисти в нашата вече 33-годишна съвместна работа. Не е сложно, мисля, да се различат влиянията на културологичния метод на Цочо Бояджиев, акцентите върху контекстуалността и историчността, византийските „следи“ и т.н.

За себе си мога да кажа, че съм дългогодишен съратник на нашия автор в множество научни авантюри. Представеното в книгата е постоянна база на съвместните ни действия. Част от тази практика е и сегашният превод. „Преводите и превеждането стоят не без основание в центъра на историите за преплитането. Превеждането е при това не мимоходно начинание. Само текстове, които са превеждани, разгръщат широка културна и научна действеност“, пише Андреас. „1000 Jahre Philosophie: Ein anderer Blick auf die Philosophie des „Mittelalters““ се появи на немски в издателство Mentis, Падерборн, през март 2023 г. Може да се каже, че българският превод излиза почти паралелно с оригинала. За това става дума.

Георги Капривев